

KOSSUTH NEMZETFOGALMA EMIGRÁCIÓS IRATAIBAN*

Írta: KÁVÁSSY SÁNDOR

Kossuth emigrációs iratait olvasgatva, elszórtan több olyan megállapításra és utalásra találtam, amely a nemzetfogalom lényegét, mibenlétét és ismerveit igyekezett felfedni, megmagyarázni. Amikor e megállapításokat és utalásokat összegyűjtve rendszereztem, s a restaurátor munkájára emlékeztető eljárással az együvé tartozó darabokat és részeket összeillesztettem, a nemzetfogalommal egy sajátos képe vált láthatóvá.

Kossuth — miként az emigrációs irataiból kiolvasható — a nemzetet a közösségi szerveződés magasabb formájának, társadalomban élő közösségnek tekintette. „Társadalom”-nak [1], „organismus”-nak [2] nevezte. Nem ismerjük pontosan, hogy az emberi együttélésnek milyen formáit különböztette meg, sem azt, hogy ezeket miként rangsorolta. Használta: a család, a törzs, a faj, a nemzetiség, a nemzet, emberiség, stb. kategóriákat. A nemzetet — valószínűleg korának európai viszonyai alapján — a család és az emberiség között helyezte el. A nemzet — írja — „... a világrend örök törvénye által, a társas életnek a család és az emberiség közé iktatott szervezete...” [3].

A nemzet fogalmán azonban politikai közösséget értett: az egyazon állami határok között élő emberek összességét, társadalmát nyelvre, fajra és vallásra való tekintet nélkül. A nemzet — állapítja meg egyik helyen — „... államgeographiai társadalom...” [4]. A korabeli európai filozófia a nemzet fogalmát az etnikum alapján határozta meg, s magát a nemzetet etnikai-faji közösségnek tekintette. Kossuth ezt az álláspontot elutasította. A történelemben tekintve úgy látta, hogy a nemzetek különböző fajokhoz tartozó emberekből — szavait idézve — „vegyes elemek”-ből alakultak ki [5], s még tovább menve azt a megállapítást szűrte le, hogy a népi különbözőségek sohasem oldódnak fel, s maguk a kialakult nemzetek is etnikai szempontból összetett — mozaik — képet mutatnak. A nemzet — írja egyhelyütt — „különböző nemzetiségekből állhat s áll is mindenütt” [6]. Ez a megállapítása magukat a tényeket is elhomályosította előtte. Bármerre is fordította tekintetét, a nemzeteket mindenütt csak politikai közösségeknek vélte látni. Akár a Nyugat néprajzilag egységes országait tekintette, akár a felemelkedő Észak-Amerikát vette szemügyre, mindenfelé csak konglomerátumokat tudott látni. A francia nemzet — teszi megállapításait — franciákból, bretonokból, baskokból, németekből tevő-

* Ez a cikk előmunkálat egy, a kossuthi nemzetelméletet fejlődésében megvizsgáló és bíráló dolgozathoz.

dik össze, az angol nemzet angolokból, gallokból, keltákból, a svájci nemzet franciákból, olaszokból, románokból, az észak-amerikai nemzet pedig angol-szászokból, írekből, németekből, hollandusokból, franciákból, spanyolokból, indusokból, olaszokból áll [7]. E megfigyelései alapján szinte egyetemes érvénnyel mondotta ki: „Több fajú s nyelvű nép is képezhet s képez is egy nemzetet s egy fajú s nyelvű nép is több nemzetet.” [8] „Ugyanazon egy nemzetiség lehet több nemzet, egy nemzetben lehet több nemzetiség.” [9] Ezt a megállapítását azzal a túlzó, abszurdnak mondható érvvel igyekezett magyarázni és elfogadhatóvá tenni, hogy abszolút értelemben népi egység nem is létezik: „Igen sok nemzet van a világon, melynek tagjai különféle nemzetiségekhez tartoznak, sőt alig van... (olyan)... melynek minden... (tagja)... ugyanazon egy nemzetiséghez tartoznék...” [10]

A nemzetet azonban nem egyszerű politikai közösségnek tekintette, hanem történelmileg kialakult politikai egységnek. Hogy a különböző nyelvekhez, nemzetiségekhez tartozó emberek szilárd politikai közösségekké, vagyis szerinte nemzetekké alakultak, azt Kossuth a történelmi fejlődés művének tulajdonította [11]. Ebben a tényben azonban a romantika szemléletének megfelelően Kossuth együtt a jogforrást is látott. Mint ismeretes, a romantika annak hangsúlyozása mellett, hogy a nemzetek történelmileg kialakult közösségek, azt a messzebbmenő következtetést is kimondta, hogy a nemzeteknek épp azáltal van létjoguk, hogy a történelem alkotásai, s történelmi múltjuk van. Ezt a romantikus felfogást Kossuth is vallotta, s ennek a meggyőződésének egyik levelében kifejezést is adott: a nemzet — írta — „... történelmével kapja s bírja létjogát” [12].

Kossuth tehát — összegezhetjük az eddigieket — a nemzetet történelmileg kialakult politikai közösségnek fogta fel, amely különböző fajú, nyelvű és nemzetiségű embereket egyesít.

A XIX. század tudatában élénken élt a nagy párhuzam: nemzet és emberiség. A kor gondolkodói a nemzetet és emberiséget szerves egységnek, egymástól elválaszthatatlannak tekintették. Szinte közkeletű volt az a gondolat, hogy az emberiséghez a népi-nemzeti egyéniségen keresztül vezet az út. A kornak ez a gondolata természetesen Kossuth nemzetszemléletét sem hagyta érintetlenül. A nemzet fogalmát fejtegetve maga is hitet tett emellett: „En az emberiséget — képletileg szólva. — szerves testnek szeretem tekinteni, melynek szervei a nemzetek... De a nemzetek kettős organismusok. Nemcsak az emberiség organikus tagjai, hanem collectív egyéniségek is.” [13]

A nemzetfogalom első és legfontosabb tényezőjének Kossuth az államot tartotta. Az államot a polgárság ideológiája már a felvilágosodás óta a nemzetfogalom ismérvei közé számította. A nemzet fogalmának meghatározása szempontjából azonban igazán nagy jelentőségre a liberalizmus emelte, amely a nemzeti közösség egyik leglényegesebb alkotóelemét látta benne. Kossuth, akinek egész gondolatrendszerét alapvetően határozta meg a liberalizmus, az államot nemcsak első helyre állította a nemzet tényezőinek sorában, hanem meghatározó szerepének egyszerűsre túlzóan nagy jelentőséget is tulajdonított. Írásaiban olykor az államot magával a nemzettel azonosította: „Nemzet annyi mint állam...” [14] Ezzel a felfogásával nem állt egyedül kortársai között. Így látta ezt Eötvös József is, aki maga is kijelentette, hogy: „A nemzet fogalma mindig az állam... fogalmával azonosított” [15]. Kossuth azonban nem minden államot tekintett nemzetnek. Csak azokat az államokat, amelyeknek állandó területük van [16]. Így nem számította a nemzetek so-

rába az ún. nomádállamokat, s előttünk ismeretlen ekokból a rabszolgatartó államokat sem.

A nemzetfogalom második tényezőjeként a közös területet, a hazát tartotta számon [17]. A haza Kossuth korának szemléletében nem pusztán a földrajzi területet jelentette, amelyen a nemzet él, hanem eszméi lényegű fogalom is volt. Jellemzően fejezi ki ezt a felfogást Mocsáry Lajos meghatározása: „Haza azon földterület a rajta élő lakosokkal együtt, melyet az ember kebelébe felkarol, melynek érdekeit magáévá teszi s mely meghatározza politikai állapotát.” [18] Kossuth ennél tovább ment, amikor annak a véleményének adott kifejezést, hogy a nemzetet alkotó emberek számára a haza „...nem csupán egy elhatárolt területet jelent...” [19], hanem magasztos fogalmat is, amely az azon élő „...népcsoportnak közös czélt, közös erkölcsi jelleget...” [20] ad.

A nemzetfogalom harmadik, egyben utolsó tényezőjét a nemzeti jellegben jelölte meg. A nemzeti jelleg fogalmát a kor gondolkodói különbözőképpen magyarázzák. Eötvös József a nemzeti jelleg fogalmán a nemzetközösség legáltalánosabb sajátosságainak összességét értette: „...minden nemzet egyesekekből áll, s amit nemzeti jellemnek nevezünk, nem egyéb, mint azon tulajdonok összessége, melyek közös származásuknál és múltjuknál fogva az egyének nagy számánál közösek...” [21] Kossuth a nemzeti jelleg fogalmát a nemzeti tudat alapján körvonalazta, amely számára a „collectiv önczéliasság érzetével” [22], vagyis mai szóval: a sajátos közösségi érdekek felismerésével, tudatos vállalásával és mélységes átérzésével volt azonos. Kossuth úgy vélte, hogy a sajátos közösségi érdekek felismerése, tudatos vállalása a nemzeti közösség egészének magatartását meghatározza, arra rányomja bélyegét, s ezen keresztül a nemzeti közösségnek saját jelleget ad. Viszont, ha ez a tudat elhalványul, vagy éppen elhal, vele együtt megszűnik a nemzeti jelleg is. „A történelmileg kifejtett collectiv önczéliasság érzete adja meg — írja — a népeknek a nemzeti jelleget, vetkőztessétek ki collectiv önczéliassága érzetéből, s a nemzeti lét jellegéből vetkőztettétek ki.” [23]

A XIX. század magyar gondolkodói a Kossuth nemzetszemléletében is oly jelentős szerepet játszó nemzeti tudatot valósággal a nemzet „sine qua non”-jának tekintették. Eötvös József mintegy választóvonalnak tekintette, amelyen túljutva a népek már nemzeteknek tekinthetők. Megállapítása szerint minden népet, álljon bár az milliókból, vagy ezrekből, akár független, akár elnyomott, külön nemzetnek kell elismerni, ha a nemzeti lét tudata felébredt benne [24]. Hasonlóképp vélekedett Bajza József is, aki Eötvösnél is tovább menve e tudatot egyenesen nemzetté alakulás okának tekintette: „Az emberi kebelbe — mondja egyik híres beszédében — egy hatalmas érzés van oltva, egy ösztönszerű vonzódás azon föld és tájhoz, melyen születünk és nevelkedtünk.” „Ez az érzés... mindenkit saját fészkehez, rokonaihoz... a vele egyértelmű, gondolkodású és szokású emberekhez von... szülőke azon elválságoknak, amelyekből családok, népek és nemzetek alakulnak...” [25]. A kortársak e felfogásában Kossuth is osztozott, s egyik alkalommal a magyar nemzetről szólva hangsúlyozta e tudat általa is nagyra tartott szerepét: „Midőn magyar nemzetet mondok, nem csak magyar fajt mondok, hanem mondom hazámnak faj-, nyelv-, valláskülönbség nélkül minden hű fiait, kik honszeretettel ragaszkodva azon államéleti typushoz, mellyel Magyarország az európai nemzetcsaládban egy ezredév óta helyet foglal, Magyarországot jövődre is

Magyarországnak, s e minőségében egységesen épnek és épségében biztosnak akarják.” [26]

A nemzet tehát Kossuth számára történelmileg kialakult politikai közösséget jelentett, amelynek tényezői az állam, a közös terület és a nemzeti tudatban gyökerező nemzeti jelleg.

Bár arra külön nem tért ki, számos utalásából kitűnik, hogy a nemzet fogalmát csakis az általa meghatározott összes ismérvek együttes jelenléte alapján tartotta meghatározhatónak. Egymagában egyiket sem tartotta elegendőnek a nemzetfogalom meghatározásához, s ha a felsorolt ismérvek közül valamelyik hiányzott, az adott népi közösség megszűnt számára nemzetnek lenni.

A nyelvet Kossuth kihagyta a nemzet tényezőinek sorából, s annak a nemzetfogalom meghatározása szempontjából egyáltalán semmi jelentőséget sem tulajdonított. Mégsem érdektelen, ha századának szemléletébe helyezve, futó tekintetet vetünk arra, hogy a nyelv és nemzet viszonyát miként szemlélte. A Kossuth nemzedékét megelőző idők magyar gondolkodói a nyelvre, mint nagyfotosságú tényezőre tekintettek, s azt a nemzet fogalmának meghatározása szempontjából elengedhetetlennek tartották. A felvilágosodás magyar képviselői, mint ismeretes, a nemzet fogalmát egyenesen a nyelvközösség alapján határozták meg. Ugyanígy a nemzetfogalom tényezőinek sorába állította a nyelvet a XIX. század elején a romantika korának nagy nemzedéke is. Kölcsey összetartó erőt, s a honalapítás hatalmas eszközét látta benne: „... a mi őseink bujdosók valának, de nyelv által összetartatván, szerezhettek véle új hazát, s az idegen föld általok magyar lett. Mi pedig, ha nyelvünket elvesztenők mivé lennénk saját földünkön? ... A hazának szent neve nem csatolja magát a földnek porához ... Ezen tartomány, melynek kiterjedését most magyar hazának nevezünk, századok előtt más népektől mondatott hazának; őseink a Don mellett is, a Káspium partján is magokkal hordozták a hazát s magokkal hozták azt ide.” [27] A nemzet alkotóelemének tekintette a nyelvet Széchenyi István is [28]. Valójában ez a nemzedék volt az, amely vallotta: nyelvében él a nemzet! Az utánuk jövő liberálisok szemlélete megfosztotta a nyelvet ettől a szereptől, s hangoztatva, hogy a „... nemzetiség nem rejlik a nyelvben...” [29] a nemzet fogalmának meghatározása szempontjából lényegtelennek minősítette. Ha valamit mégis javára írt, az pusztán az volt, hogy a nyelv a nemzetközösségben erősítheti az összetartozás érzését. Kossuth, a magyar liberalizmus legnagyobb képviselője természetesen ebből a nézőpontból értékelte a nemzet és a nyelv viszonyát. „A faj — és nyelvegység — summázza álláspontját — kétségtelenül erősíti az összetartozás érzetét, de annak hiánya ezt nem zárja ki.” [30]

A nemzetet — mint az eddigiekből látható volt — Kossuth alapjában történeti kategóriának fogta fel. A kor azonban, amely Kossuth nemzetszemléletét meghatározta, nem alakított ki egységes álláspontot arra nézve, hogy a nemzetek valójában mikor is, a társadalmi fejlődés melyik szakaszán alakultak ki. A kortársak erről különbözőképpen vélekedtek, s a történeti fejlődés más-más pontjaira helyezték a nemzetek létrejöttének idejét. Mocsáry Lajos például már a rómaiakat is nemzetként tartotta számon [31]. Kossuth valószínűleg a népvándorlás korát tartotta a nemzetek kialakulása korának. Erre mutat, hogy egyhelyütt a népvándorlás koráról, mint „nemzetalkotó őskor”-ról emlékezik meg [32].

A nemzet fogalmáról szólva rámutatott arra is, hogy a nemzet mint történeti jelenség, alá van vetve a változás törvényének. Vallotta, hogy a társa-

dalom fejlődése meghatározott úton és irányban halad, s hogy a társadalom fejlődése során szükségszerűen egyetemes érvény törvények hatnak, amelyeknek „... befolyása alól nem lehet magát kivonnia egy nemzetnek sem. Vagy meg kell neki hódolni, vagy elsepertetik általa. S a létért küzdelem nagy versenyében mindig azon nemzeté az előny, mely a kor irányával magát legjobban azonosítja... A létért küzdelem nagy versenye az elmaradozót nyomorúságra kárhoztatja.” [33]

Kossuth azonban a nemzetet nem egyszerű, hanem örök történeti kategóriának tekintette, amely attól, hogy létrejött, mint szervezeti forma fennáll és elkíséri az emberiséget történetének végezetéig. Felvethető tehát a kérdés: vajon lehetségesnek tartotta-e, ennek ellenére is, nemzetek megszűnését, elhalását? Erre a kérdésre Herman Ottóhoz intézett leveleiben ad választ, amelyek arról tanúskodnak, hogy: ha a nemzetet, mint az emberi együttélés keretét örökké tartónak is vélte, egyes nemzetek kihalását, megszűnését egy esetben mégis lehetségesnek tartotta. Ez az eset pedig szerintem csak akkor következhetik be, ha a „faji önérték” aláhanyatlík, vagy kiég a népközösségből. A „faji önérték” fogalmán Kossuth „... az ősi nyelvhez, ősi nemzeti jelleghez ragaszkodásnak megszokottságát, ösztönszerűségét...” értette [34]. Az egyes nemzetek megszűnését ily esetben úgy tartotta lehetségesnek, hogy a „faji önérték”-ét veszített nemzet egy másik nemzetbe olvad [35]. Más esetben a nemzetek megszűnését úgyszólván elképzelni sem tudta. „Nincs az az erőszak, nincs az a kombinált árvány, nincs az a környezet a világon — írta —, mely a nép ezernyi ezreit nemzetiségéből ki bírja vetkőztetni, ha a nép faji önértéknek nem mondom magasabb öntudatával, hanem csak állati ösztönével is bír.” [36] Lehetségesnek tartotta a nemzetek „keresztelkedését” is, de azt, hogy a különböző nemzetek összeolvadásából új nemzeti egység, új nemzet álljon elő, — tagadta [37].

Amint századának gondolkodói, akként ő is megkülönböztette a nemzet, nemzetiség, nép és faj fogalmait. E megkülönböztetés alapjául az emberi közösségek két nagy csoportjáról alkotott elmélete szolgált. Kossuth, mint az több utalásából világosan kiderül, az emberi közösségeket keletkezésük alapján két nagy csoportba, a történelmileg és a néprajzilag kialakult közösségek csoportjaiba sorolta. Ennek alapján a nemzetet a történelmileg kialakult közösségek csoportjába, míg a népet, fajt és nemzetiséget az etnográfiai közösségek csoportjába helyezte. „Nemzetiség és nemzet — állapítja meg — két különböző dolog. Az első egy ethnographiai véletlen. A második a történelem műve.” [38] Bár a nép, faj és nemzetiség kategóriáit következetesség nélkül használta, szövegösszefüggéseinek elemzéséből az derül ki, hogy ezek a fogalmak azonos tartalommal, jelentéssel foglaltak helyet nemzetszemléletében. A nép, faj és nemzetiség ismérveit — amint erre következtetni lehet, a közös területben, a közös nyelvben és nemzetiségi jellegben állapította meg [39]. Mind ezen túlmenően a nemzet és a nemzetiség (nép, faj) között jogi szempontból is különbséget tett. Amíg a nemzetekről azt állapította meg, hogy függetlenség és szabadság nélkül... „maga a nemzeti lét is lehetetlen...” [40], addig a nemzetiségnek csak azt a jogát ismerte el, hogy „... helyet kérhet magának a többi társas érdekek között az államban, de nem az állam fölött, nem az állam érdekeivel ellentétben.” [41] Nem kétséges, hogy ebbe a megállapításába a nemzeti önrendelkezésről alkotott felfogását is belesűrítette. Ez a felfogás pedig nem mért egyenlő mértékkel: mert, amíg a nemzeteknek megadta a jogot,

hogy saját sorsukról dönthessenek, addig a nemzetiségeket az állammal, vagyis az államot kezében tartó uralkodó nemzettel való megegyezésre utalta.

Végigtekintve Kossuth emigrációs irataiból kiolvasható nemzetszemléletét, nem nehéz megállapítanunk, hogy az öreg Kossuth fenti nézetei a reformkor politikai-nemzetelméletének alapjaihoz vezethetők vissza. Ha azt tekintjük, hogy Kossuth gondolatrendszere a reformkor liberális eszméinek talaján formálódott meg, ezt a tényt természetesnek találhatjuk. Ugyanígy nem nehéz megállapítanunk azt sem, hogy Kossuth nemzetelméletére idealista gondolatok és nézetek nyomták rá bélyegüket. Anélkül, hogy Kossuth nemzetszemléletének részletes bírálataiba bocsátkoznánk — ezt más alkalommal kívánjuk megtenni —, szeretnénk itt röviden, mintegy utalásszerűen rámutatni azokra az ellentétekre, amelyek valósággal szétfeszítik egész nemzetelméleti konstrukcióját, ha azt a valóság talajára állítjuk. Vajon milyen egységről beszélhetünk egy olyan „nemzet” esetében, amelynek tagjai különböző nemzetiségekhez, nyelvekhez tartoznak? Vajon milyen nemzeti jelleget viselhet egy ilyen „nemzet”? És vajon lehetséges-e nemzeti egységről, nemzeti egyéniségről, egyáltalában valódi nemzetközösségről beszélni a nyelvi egység hiányában? Nyilvánvalóan nem. S ha e kérdésekkel röviden utaltunk e nézetek belső, feloldhatatlan ellentmondásaira, legyen szabad itt kimondanunk azt is: bármily képtelenségnek tetszik is, Kossuth a kortársakkal valójában az igazi, a valóságos nemzeti lét lehetőségét is tagadásba vitte, akkor, amikor a nemzeti létet csak politikai tényként tudta felfogni. Végül hadd térjünk ki még egy olyan kérdésre, amely történész szemmel határozottan fontos: hogyan volt lehetséges az, hogy Kossuth fent vázolt nézetei mellett is, a politikai nemzet talaján állva, a Dunai Konföderáció tervében olyan programot tudott adni, amely megvalósulása esetén a nemzetiségi kérdés demokratikus megoldását eredményezhette volna a Duna völgyében? Ez a kérdés annál inkább érdekes, ha tekintetbe vesszük, hogy a kiegyezés után épp a politikai nemzet elmélete vált egyre végzetesebben a magyar uralkodó osztály kezében a nemzetiségi elnyomás elméleti fegyverévé.

Ha erre az ellentmondásosságra rövid és világos választ akarunk adni, azt kell mondanunk, hogy az mélységes demokratizmus, amely egész egyéniségét, tevékenységét, gondolatrendszerét áthatotta, s amely rendszerében a politikai-nemzet elméletét is átjárta és átítatta. Így történt, hogy a politikai-nemzet eszméje Kossuth rendszerében olyan szilárd elvi alappá tudott lenni, amelyről Kossuth mindenféle sovínizta-nacionalista túlzással szembeszállhatott. A magyar uralkodó osztály elnyomó nemzetiségi politikájával csakúgy, mint a román burzsoázia daco-román sovínizmusával [42]. Dialektikusan kell tehát Kossuth nemzetfogalomról alkotott nézeteit értékelnünk, ha azokról tárgyalgás ítéletet akarunk alkotni.

JEGYZETEK

Kossuth a nemzetfogalomról alkotott nézeteit rendszerbe foglalva nem fejtette ki. A nemzet fogalmára vonatkozó nézeteit és gondolatait — tudomásom szerint — ez a cikk összegezi és rendszerezi első alkalommal. Ehhez a munkához Kossuth Lajos „Irataim az emigrációból” három kötetes művét és a hozzákapcsolt „Kossuth Lajos iratai” IV-től X-ig terjedő köteteit tanulmányoztuk alapforrásként. A rekonstrukció rendszeressége érdekében gyakran voltunk arra utalva, hogy megállapításainak olykor csak egy-egy szavát, vagy szövegrészletét emeljük ki. Ilyen esetekben itt a jegyzetekben közöljük azt a mondatot, illetve

mondatokat, ahonnan a kiemelt szövegrészek, szövegelemek, vagy éppen szavak származnak. Egyben utalunk különféle vonatkozásaikra és célásaikra is, ha az szükségesnek mutatkozik.

- [1] Kossuth levele Thallóczy Lajoshoz, Collegno (al Baraccone), 1877. október 29. Kossuth Lajos iratai IX. köt. Bp. 1902. 229. l.
Az idézett „társadalom” szó Kossuthnál a következő összefüggésben: „Nemzet államgeographiai társadalom, mely csak történelmileg születhetik, történelmében él, s történelmével kapja és bírja létjogát.”
- [2] Ugyanonnan a következő szövegrészből: „... a nemzetek kettős organismusok. Nemcsak az emberiség organikus tagjai, hanem collectiv egyéniségek is.”
- [3] Kossuth Lajos iratai IV. Bp. 1894. 33.
- [4] Kossuth levele Thallóczy Lajoshoz, Collegno (al Baraccone), 1877. október 29. Kossuth Lajos iratai IX. Bp. 1902. 229.
- [5] Kossuth levele Herman Ottóhoz, Collegno (al Baraccone), 1877. május 30. Kossuth Lajos iratai IX. köt. Bp. 1902. 184 — Kossuth itt a következőket írja: „... a jelenkori leghatalmasabb nemzetek vegyes elemekből alakultak... (de) ... Nemcsak a leghatalmasabb nemzetek alakultak vegyes elemekből, hanem mind... itt tiszta faj egy sincs.” Érdemes itt figyelemre méltatni Thallóczy Lajoshoz írott s már említett levelének e megállapítását is; melyben a nemzetközösségre nézve a következő megállapítást teszi: „A törvény itt is az, ami általában a természetben. Nem egység, hanem összhangzás a különféleségekben.”
- [6] Kossuth Lajos iratai IX. köt. Bp. 1902. 394.
Hasonló értelemben másutt is nyilatkozik. Így: Irataim az emigrációból II. Bp. 1881. 145.; Kossuth Lajos iratai IV. Bp. 1894. 33, Kossuth Lajos iratai VII. Bp. 1900. 372—3.
- [7] Kossuth Lajos iratai VII. Bp. 1900. 372—3.
- [8] Kossuth Lajos iratai IV. Bp. 1894. 33.
- [9] Irataim az emigrációból II. Bp. 1881. 145. — Ugyanez a felfogás derül ki a Kossuth Lajos iratai IX. Bp. 1902. 394. lapján írottakból is: „Ugyanazon nemzetiség különféle nemzetekre lehet felosztva; míg egy nemzet különböző nemzetiségekből állhat, s áll is mindenütt.”
- [10] Irataim az emigrációból II. Bp. 1881. 145.
- [11] Erre nézve műveinek több helyére utalhatunk: Irataim az emigrációból II. köt. Bp. 1881. 145. Itt ezeket írja: „Nemzetet csak a történelem alkothat.”; Irataim az emigrációból I. Bp. 1880. 51. lapján ugyanerről így: „... a történelem... egyedül teremthet nemzeteket...”; Kossuth Lajos iratai VIII. Bp. 1900. 88. lapján ezek olvashatók: „Én nemzetekről szólottam, tehát történelmi alappal bíró állami személyiségekről...”; Kossuth Lajos iratai IX. Bp. 1902. 229. lapján hasonló nyilatkozat: „... a nemzet egyenesen történelmi productum...” Ugyanezt a gondolatot ismétli meg Kossuth Lajos iratai IX. Bp. 1902. 394. lapján.
- [12] Kossuth levele Thallóczy Lajoshoz, Collegno (al Baraccone), 1877. október 29. Kossuth Lajos iratai IX. Bp. 1902. 229.
- [13] Uo.
- [14] Irataim az emigrációból II. Bp. 1881. 145.
- [15] EÖTVÖS JÓZSEF, A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra Bp. 1885. I. 141.
- [16] Hogy csak a közös és állandó területtel rendelkező népeket tekintette nemzetnek, arra csupán következtetni tudunk. Lásd erre vonatkozóan: Irataim az emigrációból I. Bp. 1880. 147. lapján a horvát nemzetre vonatkozó megállapítását.
- [17] Uo.
- [18] MOCSÁRY LAJOS, Nemzetiség Pest, 1858. 41.
- [19] Kossuth Lajos iratai IV. Bp. 1894. 32.
- [20] Uo. 32—3.
- [21] EÖTVÖS JÓZSEF i. m. Bp. 1885. II. 204.
- [22] Kossuth Lajos iratai IV. köt. Bp. 1894. 33. l.
A „collectiv önczéiasság” itt a következő összefüggésben: „... ez a szó 'nemzet' a világrend örök törvénye által a társas életnek a család és az emberiség közé iktatott szervezete, mely collectiv önczéiasságának érzetéből meríti összetartását, s egy elv, egy eszmény cultusából collectiv életterejét.”
- [23] Uo.
- [24] SZABÓ ISTVÁN, Nemzet szemlélet és magyarságtudat, Sorsunk III. (1943). 839.
- [25] BAJZA JÓZSEF, Nemzetiség és nyelv. (Beszéd a Magyar Tudományos Akadémián 1846-ban.) Bajza József összegyűjtött munkái IV. Bp. 1899. 210—1.

- [26] Kossuth levele B. Molnár Sámuelhez, Collegno (al Baraccone), 1877. augusztus 12. Kossuth Lajos iratai IX. Bp. 1902. 198.
- Erre több megállapításából is következtethetünk. Az egységes olasz állam létrejötte előtt az olaszokat nem tekintette nemzetnek, bár az általa megjelölt ismérvek egyikével, a nemzeti jelleggel már rendelkeztek. (Lásd erre: Irataim az emigrációból I. Bp. 1880. 1—2. és 50.) Ausztriát, mivel szerinte a nemzetfogalom meghatározásához szükséges tényezők közül csak kettővel — közös terület, állam — rendelkezett, szintén kirekesztette a nemzetek sorából: „... amit Ausztriának neveznek, az nem nemzet, hanem különféle nemzetek... összezsúfolása”. (Irataim az emigrációból II. Bp. 1881. 57.)
- [27] Kölcsey Ferenc szavai Jóó Tibor A magyar nacionalizmus c. munkája 206. lapjáról.
- [28] SZEKFÜ GYULA, Három nemzedék és ami utána következik Bp. 1938. 44.
- [29] EÖTVÖS JÓZSEF i. m. Bp. 1885. I. 254.
- [30] Kossuth Lajos iratai IV. köt. Bp. 1894. 33.
- [31] MOCSÁRY LAJOS i. m. 50.
- [32] Irataim az emigrációból II. köt. Bp. 1881. 143. l.
- [33] Kossuth levele Thallóczy Lajoshoz, Collegno (al Baraccone), 1877. október 29. Kossuth Lajos iratai IX. 229—30.
- Lásd e leveleket Kossuth Lajos iratai IX. Bp. 1902. 166—96.
- [34] Kossuth levele Herman Ottóhoz, Collegno (al Baraccone), 1877. május 30. Kossuth Lajos iratai IX. Bp. 1902. 180.
- [35] Uo. 189.
- [36] Kossuth levele Herman Ottóhoz, Collegno (al Baraccone), 1877. március 22. Kossuth Lajos iratai IX. Bp. 1902. 167.
- [37] Uo. 189—99.
- [38] Uo. 394.
- [39] Uo. 180.
- [40] Kossuth Lajos iratai IV. Bp. 1894. 32.
- [41] Irataim az emigrációból II. Bp. 1881. 145.
- [42] A daco-román sovinizmus bírálata Kossuth a Dunai Konföderációval kapcsolatos írásában adja. Nem érdektelen, ha itt a daco-román okoskodásokra adott csattanós választ idézzük: „Boldog isten! mivé lenne Európa, ha annak közjoga a római birodalom bukása, s a népvándorlás előtti alapokra vitetnék vissza.” Kossuth Lajos iratai VI. Bp. 1898. 21.

ВЗГЛЯДЫ КОШУТА О ПОНЯТИИ НАЦИИ В ЗАПИСКАХ, НАПИСАННЫХ В ЭМИГРАЦИИ

Ш. Кавашу

В записках, написанных в эмиграции, часто встречаются указания, в которых Кошут стремится определить, объяснить признаки и сущность понятия нации. Собирая и систематизируя эти указания в настоящей статье автор даёт взгляды пожилого Кошута о понятии нации, — Кошут считал нацию политической общностью, и совокупность граждан он отождествил с общностью нации. Это воззрение совпадает в полной мере с концепцией, изложенной в понятии политической общностью, и совогерскими либералами в эпоху реформ было оформлено. Это естественно, ведь Кошут был вождём этих венгерских либералов и в отношении этого вопроса он считал правильной позицию, занятую ими. В записках, сделанных в эмиграции, Кошут различает три признака нации: 1. родину, т. е. общую территорию, 2. государство, 3. национальный характер. Он различает между нацией и национальностью, и считает национальность общностью, стоящей на более низком уровне развития. По его мнению нация может возникать только исторически, в то время, как национальность — естественно-биологическим путём.

Настоящая статья является вступительной статьёй исследований, в рамке которых автор рассмотрит взгляды Кошута в развитии и изменении, вместе с тем он даёт критику понятия нации.

KOSSUTHS ANSICHTEN ÜBER DEN BEGRIFF DER NATION IN SEINEN SCHRIFTEN AUS DER EMIGRATION

von S. KÁVÁSSY

In Kossuths Schriften aus der Emigration sind an mehreren Stellen Hinweise zu finden, die das Wesen, die Bedeutung und die Kennzeichen des Nationsbegriffes zu klären und zu erläutern trachten. Die Arbeit sammelt und systematisiert diese Hinweise und umreißt die Ansichten des alten Kossuth über den Begriff der Nation. — Kossuth betrachtet die Nation als politisches Gemeinschaftswesen und identifiziert die Gesamtheit der Staatsbürger mit der nationalen Gemeinschaft. Diese Auffassung steht mit der in der Theorie der politischen Nation entwickelten in vollem Einklang, welche in der ersten Hälfte des vorigen Jahrhunderts von den ungarischen Liberalen der Reformzeit (1825—1848) ausgebildet wurde. Dies ist natürlich, denn Kossuth war der Führer dieser ungarischen Liberalen und eignete sich auch in dieser Frage den von ihnen vertretenen Standpunkt an. In seinen Emigrationschriften bezeichnet Kossuth drei Merkmale der Nation: 1. das Vaterland, d. h. das gemeinsame Gebiet, 2. den Staat und 3. den Nationalcharakter. Er unterscheidet zwischen Nation und Nationalität; die Nationalität betrachtet er als eine auf niedrigerer Entwicklungsstufe stehende Gemeinschaft. Er ist der Ansicht, dass während die Nation nur geschichtlich zustande kommen kann, die Nationalität sich auf natürlichem, biologischem Wege ausbildet.

Der Aufsatz ist bloss eine Vorarbeit zu einer grösseren Arbeit, die Kossuths Ansichten in ihrer Entwicklung und Wandlung untersuchen und zugleich eine Kritik seiner Theorie der Nation geben wird.